

*Kutyák a babakocsiban**Az elfelejtett küldetésről*„Európa, íme, itt vagyok,
te félelmemnek fókusza”Nagy László: *Ha döng a föld*

„Morzsa kutyánk, hegyezd füled”

Petőfi Sándor: *Anyám tyúkjá*

mikor Ady Endre az 1910-es év végén (később a *Nyugat* 1911. január 16-ai számában megjelent) *A menekülő Élet* című versét írta, annak elemi ösztönzése nyilvánvalóan saját egészsége és egész magánélete felől érkezett. Amikor viszont könyvcímmé is avatta az 1912. január végén megjelent kötete élén a művet, már egész Magyarország, sőt Európa sorsára is figyelt, mert ebben a három szóban látta tömören összefoglalhatónak mindazt, ami velünk: vele, honfitársaival és a földrész lakóival történik. Az értékek halmaza, mindaz, ami az életet teljessé és önmagává teszi, Ady költői ítélete szerint nem egyszerűen eltűnt, hanem „elmenekült” a korból. Ami pedig a nemzetet illeti, ez a „menekülés” nyilvánvalóan nem állt meg Ady Endre életének határán, azaz történelmi értelemben a trianoni fordulóponton, hanem felgyorsult iramban rontott ránk a következő száz évben, és történik velünk ma is. Az I. világháború és Trianon alapvető, a nemzet létét elemeiben megrázó robbanását nem csupán a második nagy háború és a körülötte, utána, a történelmileg jegyzett, nagy tömegmegmozdulásokkal, vérrel járó események követték, hanem olyan csöndesnek látszó évtizedek is, amelyekben radikálisan folytatódott tovább a nemzet fejére rakódó hamu alatt a széttipratás és önkinyírás gyakorlata. Az összességében egyre sokasodó számú „menekülővel”, meg nem születettel s a halomra gyilkolt vagy az önpusztítás révén sírba dőlt történelmi áldozattal. „A menekülő Élet” fogalma így igazi otthonra, sőt valóságos Eldorádóra, szárnyakat növesztő fészekre talált Magyarországon, és tollazata itt kavarja most is a levegőt a fejünk felett.

A veszteségeknek – vagy be nem teljesült lehetőségeknek – ez az áramlata szembetűnően és igen nagy élességgel a kultúra fogalmának, tartalmának szétzilálódásában, tönkremenésében figyelhető meg. Az „oldott kéve” állapot a maga radikális kínjaival először ugyanis sohasem a nagyobb ívű történelmi sorsban, hanem a részletekre is figyelő kultúra jelzőrendszerében jelenik meg. A kultúra az az érzékeny membrán, amelynek képletes idegszállai, reflexei a jövőkép veszedelmeinek tüneteit vagy tünetcsoportjait először érzékelik. S ha a nemzeti létre, a társadalomra és a jövőképre figyelés – vagyis a kulturális beavatkozás folytonossága –, a jövőkép meg-, illetve újraalkotásában rendszeresen csorbát szenved, vagy ami még rosszabb: megszűnik, akkor egyre fényesebbé és mohóbbá válik az a mindig lesben álló, rozsdás ásó, amellyel az egész nép (pontosabban akkor már csak populáció) úgy ahogy van, a kultúrájával, nyelvével, tradícióival együtt a történelem árkaiba temethető. S talán ha

lábjegyzet marad az idő másoktól megírt történelemlétkönyvében. A „futottak még” rovat szomorú magányosa a történelem versenyében. Vagyis, ha Illyés azt írta: „te mondd magadban, behuny szemmel, / csak mondd a szókat, miktől egyszer / futó homokok, népek, házak / Magyarországgá összeálltak” (*Haza, a magasban*), akkor a „szó” a folytonos önértelmezés, jövőalkotás, a megtartó figyelmeztetés eszközeként a nemzeti létérdek elemi hajtóereje, a léten hajózó jövőtudat esszenciális vitorlája lesz. Ha viszont ez a „szó” csak akadozva, időszakosan, a kultúrával önmagában már valóban nem kezelhető történelmi válságzakaszokban hörög fel a reszkető torkokból, illetve egyszer s mindenkorra – és nem a számos igényes kivétel képező egyedi életmű esetében, hanem a kultúrát teremtő és éltető emberi többségre vonatkozóan – kiesik a szájból, akkor a kultúra a saját anyaölen, azaz a nemzeti élet vonatkozásában nem tölti be a maga eredendő funkcióját. S már nemcsak tünetté, hanem a Yorrick-nemzet koponyáját kívülről figyelő, talán hozzá, de nem róla beszélő, merev arcú idegenné válik. Vagy ahogyan Nagy László ezt sallangmentesen és a maga rémületes tisztaságában a parasztudvarról megfogalmazta: „Rágd a számba, hogy nálunk törvény a hűség, a jóság, / hogy aki a sátrát eladja, megveszi koporsóját” (*Rege a tűzről és jácintról*).

A kultúra viszont nem csak irodalom, művészet, tudomány, sőt nem is csak az úgynevezett „értelmiség” kultúrája. Maga a szó sem az elvont tudás fennkölt magaslatairól ered, hanem a földművelés jóval nyersebb, agyag- és szénaszagú világában gyökeredzik. Eredetileg a föld termőre fordítását jelentette, átvitt értelemben pedig az ember számára addig idegen vagy ellenséges, vagy életre nem alkalmas közeg, természeti elem, majd társadalom lakhatóvá, élhetővé tételét, ahonnan nem „menekül el” az élet. Ebben az értelemben a kultúra (egy lexikonok is így tárgyalják ezt) már-már a civilizáció fogalmával válik azonossá. („The term civilization is similar, but it refers mostly to scientifically more advanced ways of life.”) Csaknem mindent magába foglal, amit egy-egy nép a történelemben értéként létrehozott. („Culture is a term used by social scientists for a people’s whole way of life.” *The world book encyclopedia*, 1990.) S ha a kultúra e felfogása felől nézzük mindazt, amit a magyarság az utóbbi században, beleértve az utóbbi évtizedeket is, létrehozott, akkor (s minden tiszteletre méltó erőfeszítés ellenére) ismét a „menekülő Élet”-re szavazó állapot a végeredmény, hasonlóan ahhoz, mint amit Ady látott maga körül. Ez tükröződik abban a buzgó folyamatban is, amelyben a magyar kultúra értelmiségének egy számottevő része – s abban is sokszor élenjáróan a művészet – más nemzetekben született, s egyedül üdvöztetővé avatott eszmék hatására, mélyreható belső értelmezés nélkül s aggálytalanul (akár a marxizmus korábbi sürgős fölvétele esetében) nemcsak magára hagyta a saját nemzetét, hanem haraggal is támadt rá olykor annak számos értékpontjára. Ami a nyelvet, kultúrát a maga elemi támasztékain tartó nemzet számára eléggé fájdalmas kihívásként jelent meg.

Az is bizonyos, természetesen, hogy az önfelszámolás gesztusa nem csupán magyarországi jelenség. Történt valami különös az újabb időkben az európai emberrel is. A vázolt magyar ötleépítés egyik félelmetes nyugat-európai analógiája, mintegy beszédes ikerjelképe, ami manapság több nyugati nagyvárosban, sőt fővárosban is látható: gyermekük nem lévén, a párok vagy magányos emberek kutyát és macskát raknak a babakocsikba; gyermekruhákba öltöztetik fel őket, a kutya- és macskafejekre s -nyakakra színes szalagokat kötve, s így ringatva, tolva, becézve őket a kislányok és a kisfiúk helyett az esőben, a hóban és a napsütésben. Gyermekmosoly, gögicselés vagy akár a sírás helyett is apró csaholások és miákolás fényeiben sütkérezve. (A macskák nehezebben bírják a kutyáknál ezt a fajta törődést, s ezért gyakran megszöknek.) Hogy ebből milyen

nemzeti vagy egyetemes jövő képes kibontakozni, azt majd az ötletek szülőföldjén látják meg, a szimbólum, „a menekülő Élet” távlatos programját követve mindenesetre példák sora által igazolhatóan édesíti meg Magyarország mindennapjait is.

Az Európa legjobb termőföldjeinek kb. kilencven százalékát adó ország rétjeinek, mezőinek immár tetemes részén például (a Nyugaton egyébként meg nem túrt) parlagfű terem. Ami viszont minket öl és pusztít. A prüszkölő, allergiás nép fuldoklik a műveletlen, gazdag föld bosszújában. A kultúra elemi jelentésének hiánya betegséggel vág vissza. („Elvadult tájon gázolok: / Ős, buja földön dudva, muhar.” Ady Endre: *A magyar Ugaron.*) Az is kétes öröm, hogy a kézi munkára igényes, tehát a lakosságnak munkát adni képes zöldségek és gyümölcsök helyett ipari növények: napraforgó, fűzfa nő a tájon. Az egyik a káposzta- és a paradicsomföldek, a másik a dióligetek helyén. Miközben a szorgalmas andalúzok kősziklára telepített üvegházaiából származó paradicsommal teltek a nagyáruházak polcai. Ezek a gyomok – s az élhetetlenség – a mi sallangos kutyáink, macskáink. („A dudva, a muhar, / A gaz lehúz, altat, befed”, Ady Endre uo.) Ezeket ringatjuk a földön és a levegőben a dolgozó helyett, aki, mint Radnóti Miklós versében, a „dolgáért remeg” vagy remegne ma is. S ott van a valaha európai hírű magyar szakmunkásréteg elvékonyítása, majd lezüllesztése, mint a jövőképre vonatkozó világos kulturális mutató (hogy az oktatás más terepeit ne illesse most figyelem). Mintha „a menekülő Élet”-nél is rosszabb jelszó bontakozott volna az elmúlt évtizedekben: „lakatlan földet – műveletlen embert”. S hogy a riadalom nem alaptalan, csupán az Árpádok korának néhány, még a harmadik évezredből is fölöttébb pozitívnak minősíthető eredményével vessük össze a jelent! Hiszen köztudomású, hogy Géza, István és utódaik stabilizálták azt a magyar államot, amely a XX. századi Európában kivételesen zsugorodott össze, és omladozik azóta is. Az Árpádok többek között azzal lendítették elő az állam létrejöttét, hogy letelepítették a kóborló lakosságot, amely művelhetővé változtatta az addig termelésbe nem vont tájat. Kiirtotta az erdőket, falvakat emelt az irtások közepébe. Vagyis kultúrát alapított (átvéve az itt élő földművelők helyes hagyományait is) az ország támaszaként. Minden iskoláskönyvben olvasható, hogy először csak minden tizedik falu épített templomot, majd mind több ékeskedhetett ezzel. S a rendbe szabott, ünnep- és munkanapokra tagolt időben a paraszti munkához kapcsolódó kultúra mellett azonnal megjelent az Európában akkor legkorszerűbb ideológia: a keresztény civilizáció.

Ma az ország peremterületein fordított folyamatok zajlanak, mint az Árpád-korban. „A menekülő Élet” rejtejes üzenetét – konkrétan az elszegényedés és a nyomor kényszerét – követve, csak az utóbbi egyetlen évtizedben Borsodból és Szabolcsból több mint 90 ezer ember vándorolt el az ország más tájaira vagy külföldre. (S csupán e két megyében, ugyanebben az időszakban körülbelül 90 általános iskolát zártak be.) Nyomukban félig kiürült falvak, üres házsorok, gatzól fölvetett földek, üres istállók, szeméthegek maradtak. S a szegénység elől menekülni képtelenek, a segélyekből tengődők, a fejleszteni nem tudók riasztó világa – a civilizáció elemi létesítményei: posta, iskola, orvosi rendelő nélkül. Saját pap nélkül, ha áll még a templom. Ratkó József harmincöt éve kimondott félelme a „zsilett-szegélyű” északkeleti országhatár közelében vált először kínosan felismerhetővé. Mintha azt bizonyítanánk be, hogy nekünk még a Trianon utáni Magyarország is túl nagy! Képtelenek vagyunk megművelni, belakni, megállítani benne – ezer évvel az Árpádok sikere után! – az európai kultúra rendjét. Ezért válik egyre nyomasztóbb feladattá Ratkónak az Isten háta mögötti Nagykállóban papírra ve-

tett több évtizedes sürgetése: „Mindenütt lehet élni. Mindenütt kell élni. Meg kell laknunk ezt a hazát, meglakni minden talpalatnyi földjét. Magunkévá kell laknunk ezt a hazát. S művelni azzal is, hogy belehalunk” (*Szűkebb hazám: Magyarország*). Egyelőre viszont csupán a belehalás mind szaporább üteme és nem az otthonteremtés boldogsága látható. A kihalások és a nagy menekülések után az északkeleti országperem egyes zarányaiban lassan már-már az állami működés is képtelenséggé lesz. Nincs „rend”, nem biztosítható a „törvény”, az önbíráskodás és a belső erők teremtenek az állam számára egyre elérhetetlenebb szigeteket. A történelemben ez az eredménye annak, ha az állam a kultúráját visszavonva (lásd: posta, iskola, orvos, közrend stb.) önként kivonul önmaga birtokáról. Az ország egyes darabkáinak feladása ez. És ki beszélhet akkor már kultúráról? Nemcsak a paraszti, a munkásemberi tudás hal ki, hanem a korszerű értelemben vett kultúra maga. Az ország beljebb húzódik, mint Trianon előtt, és majd még beljebb és még beljebb, ha a kultúrát és önmaga rendjét az állam nem hódítja vissza. Ha nem állítja meg menekülő lakosságát, s nem öleli fel őket az ott maradt legszegényebbekkel együtt a kultúra megtartó szépségébe.

S milyen a nép, amely a kultúra hordozójaként a parlagfűtől bűzlő, nyugati szemétkupacokkal telerakott, a harmadik világ szintjére lerombolt sivár falvakat és a kisuvickolt belvárosoktól néhány méterre már gyakran életveszélyes kerületeket lakja? („S a nép, az istenadta nép, / Ha oly boldog e rajt”, Arany János: *A walesi bárdok*.) S még csak ne is essék szó az ország kirablóiról, a korrupció világ bajnokairól, mint a nemzeti kultúra sajátos képviselőiről, csupán a csöndes, a félrevezetett, a „málnásba vitt”, a védekező és érdekérvényesítő reflexeitől régen megfosztott állampolgári átlagról, amely a hazát többségében lakja. Akiket úgy fosztottak ki, nemcsak a saját identitású civilizációjukból, hanem úgy ahogy van, már-már az emberi kultúrából is, és tettek csaknem tökéletesen tönkre, hogy még csak észre sem vette mindezt. S ha voltak, akik észrevették, azokra ő nem hallgatott, ha ő vette észre, akkor meg cselekedni volt gyáva vagy képtelen. 2005-ben pedig – Európában példátlan módon – az anyaország öntudatos képviselőjeként tömegesen szavazta ki a történelem kataklizmái miatt a határon túlra kényszerült nemzet-, nyelv- és kultúra-társait az állampolgári jogokból („hisz „nyíltan” dönt, ki ezer éve, / magával kötve mint a kéve / sunyít vagy parancsot követ”, József Attila: *Hazám*).

Arcokat látok a '20-as, '30-as, '40-es, '50-es, '60-as, sőt '70-es évekből, fekete-fehér, majd színes filmek képsoraiban, egyedi arcokat és tömegeket, városok, falvak utcáit, tanyákat, népgyűléseket, fiatalokat, öregeket – egy elveszett világot –, amikor a világ még emberekkel és akaratokkal volt tele. A diktatúrák sötét árnyai mögött is folytonosan fel- és felmutatta az arcát az ember s az Élet, ha elmenekült is, ha eltiporták, ha csaknem megsemmisítették is, de visszajött, és teremteni, alkotni akart. Egy élni akaró nemzet arca fénylett ki a történelemből. („Emeld föl fejedet / büszke nép! / Viselted a világ szégyenét! / Emelkedj magasba kis haza, / te, az elnyomatás iszonya! / Emeld föl szívedet / nemzetem: / lángoljon a világ- / egyetem!” Juhász Ferenc: *Himnusz-töredék*.) Hol vannak azok a felejthetetlen arcok? A Ruttkai Évái, a „ködszurkáló” Latinovitsé, a *Valabol Európában* tragikus képei között is hajszálpontosan Európa legigazabb gesztusait megtestesítő Gábor Miklósié? Akik egy személyben is egy egész népet képviseltek, és üzenték az arcukon keresztül reményeit és kétségeit. („Világ Világa, / Szerelmem Kápolna-virága, / nekem / Édes Egyetlenem, / Hazám, / Te Drága!” Utassy József: *Magyarország*.) S a tömegek közül föl villanó arcok! Az erkélyére Kossuth-címeres zászlót

kitűző fiatal nőé, a Sztálin szobrát darabolóké? Még a fekete-fehér filmkockákkal egybevetve is kopottabb, emberi vágyaitól, akaratától üresebb lett a magyar világ. Csillagóbb és színesebb ugyan, de ahol az ember helyét a látszatok veszik át. S a girlandok, show-k, kabaré-partik, drillező reklámok mögött, a szivárványos drapériák mögötti szegénység félhomályában egy nagy „Oszolj!”-ra készülő nemzet arcélei látszanak, a végső lelépését fontolgató, sőt előkészítő országé – anélkül, persze, hogy ő maga tudna róla. (Foucault legalább a legnagyobb tudatossággal szólalt meg a nyugati ember nevében, amikor leírta nevezetes mondatát, hogy „az ember eltűnni készül”.) Amely privatizált, majd külföldre eladott tulajdonaival (lásd Kölcsey Ferenc elemi intését a társadalmi fejlődés kettős feltételéről: „Szabadság és tulajdon!”) saját kultúrájának alapjait – amely eszmékből, összetartozás-tudatból és önvédelmi reflexekből is áll – zúzta össze.

E nincsteleneiktől hemzsegő Hazában egy hamis tudatú nép álmodja még mindig önmaga nagyságát a szeméttelpek és a plázák között („olykor; a jobb nép vigad sírva, / hogy „hajh, a régi szép idők!”, / s hogy aszongya: „így volt megírva”, // s hogy aszongya: „hajh, azelőtt!” – / és így tovább. – / Melyik úristen / írta meg így? mikor? hova?” Szilágyi Domokos: *Magyarok*). Ahol a kultúra részévé lett az is, hogy hosszú szárú gumi- vagy műbőr kesztyűben, a fejre szerelhető rossz bányászlámpa fényében folyik az éjszakai kukázás, s a nyomortelepen – amihez képest a Gelléri-festette világ már csaknem etikai mennyországot jelent – elevenen temettek el embereket. Sikerült ezt is megérni a Nobel-díjak kontrasztjában.

Közben a tízmillió fő alá esett nép, amely rövidesen óriási civilizációs és etnikai átalakulás előtt áll, azt álmodja, hogy ő még ma is Közép-Európa vezető, történelmi küldetésű, kreatív nemzete. Miközben az országot a Lajtán túl már Észak-Balkánként emlegetik, még mindig a törökellenes harcokra, Hunyadi Jánosra és Mátyásra, a '48-as, majd '56-os hagyományaira, Petőfire és nagy tudósai, művészei világsikereire hivatkozik. Az eszére. A szorgalmára. A hitére. A példátlan széthúzására nem („s itt benn és oda-künn konok / dühvel marják egymást”, Szilágyi Domokos uo.). A határon túliak kiutasítására nem. A saját magát sújtó vérengzéseire nem. Nyelvtudás nélkül, fiataljait a szélnek eresztve, állami pénzen kiképzett tudósait, orvosait, informatikusait önként adva át nyugatnak („a Föld nem tud futni, / Csak a Földnek népe”, Ady Endre: *Ülj törvényt, Werbőczy*). Önvédelmi reflexeiből: kultúrájából régen kifosztva, a még harcolni, küzdeni képes embereit gúnyolva- gyalázva („a szellem / órét hátulról ütjük főbe”, Szilágyi Domokos uo.) azt gondolja, hogy ő még mindig: egy nép. Pedig lassan-lassan már csak az emlékezete, a visszafénye annak. A hamis tudatát feltáplálók és szívósan ápolók kitarító röhhögése közepette.

S mit tudatosít mindebből a fájdalomból, a katasztrófák felé szaladó sorsból az értelmiség, s különösen a művészet? Valahogy úgy, olyan felrázó és csontig hatoló módon, ahogyan Illyés tette valamikor. Például az 1933-ban írt *Ének Pannóniáról* soraiban, amelynek szinte minden egyes gondolata érvényes ma is:

*Tűnnek a magyar falvak, bontja mind
fogas nyomor, halálos száradás.
Sikít az új kor szele, az ős házból
a fal marad, az életből a váz...*

...

*Nem harag: – bánat füstöl csak szívemben.
Körül új tervvel hangosak a népek.
Ez eltűnt, mondják, nem tudott magának
új bont rakni: új gátat az időnek.*

...
*Zajlik a táj és némul a magyar!
Csak urai vigadnak még dicsően.
Eb ura fakó! – reszketbet a föld,
ők fentmaradtak még minden időben.*

*Figyel a föld és dübörög az út,
villámlik rajta vonat és fogat,
néznek utána meggörnyedt cselédek
tartva kezükben gyúrt kalapjukat.*

Vagy József Attila a *Hazám* című versének bárkitől memorizálható szakaszában, amikor a legújabb kori kivándorlás ma is hasonló motivációjú és feltételrendszerű nyomorúságát értelmezi („Sok urunk nem volt rest, se kába, / birtokát óvni ellenünk / s kintántorgott Amerikába / másfél millió emberünk.” *Hazám*). S később Nagy László, amikor saját otthontalanság-érzetét fogalmazza meg – előrevetítve az új, a harmadik évezred magyarországi szellemét –: „Rémálmom temploma, s én alul / izzok, szavamat nem halkítom, / de sikoltom halhatatlanul: / Úristen, én nem vagyok itthon?” (*Szólítlak, battyú*).

Mínta az újabb évtizedek Magyarországon – Európa minden gondja közepette is – megállt volna a kulturális evolúció. Természetesen nem a nagy, a kiemelkedő s a valóban egyetemes értékeket jelentő tudományos és művészi csúcson, hanem a valamikor az egész népet átható, keresztülhullámzó, a magatartásra, a nyelvhasználatra, az erkölcsre és az önértelmezésre kiható *teljes* kultúrában. A kulturálatlanság és a brutalitás eltömegesedése mellett az még csak tetézte a bomlást, hogy a művészet jelentős része előbb nyomásra, majd ki tudja, miért, kivonult – elegánsan, tiszta ingben, megfésülködve – ebből a számára idegenné, veszélyessé lett (s erőfeszítést, figyelmet és odahajlást igénylő, továbbá nagy kritikai kockázatokkal járó) közegből; nevezük nevén: a saját országából. Az elhajlás legkülönbözőbb pantomim-manővereivel, az időben hátra, előre, oldalra s a térben kifelé mozgással. „A menekülő Élet”-et itt Magyarországon kevesen tudták átütő igénnyel megszólítani. Éppen abban a történelmi időben, amikor pedig a legnagyobb szükség lett volna az elemző megértésre, a tudatosításra.

De a kultúra, s benne az irodalom vészhelyzetekben felhossa a maga legjobb emlékezetét. Erre vonatkozóan tökéletesen igaza van a posztmodernnek: nyakig állunk a hagyományban. S ha nincs, aki a szétszéledő és széteső országról beszéljen, azoknak a hangja aktualizálódik hirtelen, akik ezt megtették, analóg helyzetekben, a történelem egy-egy szakaszában („Igricei – míg múlton múlik / az idő – fölvonítanak / olykor.” Szilágyi Domokos: *uo.*). S amit ma csodálkozva látunk: Ady magyarsággköltészete hirtelen megfrissül, s behasítanak a fülekbe újra Németh László mondatai. Illyés értelmes bátorsága és európai horizontja váratlanul eleven példa és a jelent analizáló erő lesz. József Attila ott vonul a nincstelennel újra az utcán, munkát, kenyeret követelve

(„A tömeg / járó erdő rengeteg, / ha megáll, vér a gyökere.” *Tömeg*). „Deres vasdara-bokat” látva és hazát követelve a „bankárok és tábornokok” (*Fagy*) ideje utáni jelen időben is („Tél lesz, ragyog a fagy s az éhhalál.” *A lebukott*). Nagy László itt szólongatja újra a hattyút, és veri a morál vergődő dobját („légy velem a bánat idején, hogy meg ne lágyuljak anyám, / igazság gyanánt szemétdombot sohase öleljek, anyám.” *Rege a tűzről és jácintról*). S ez a művészetből bottal kivert fogalom most valóban újra bekopog az életünkbe, a nemzeti lét újjászületését kereső társadalom- és gazdaságtudományok felől. Szilágyi Domokos kijózanító-fejbevágó magyarságképe (*Magyarok*) épp olyan eleven, mint saját korában. Nagy Gáspár folytonos, szembesítő és következetes magyar világelemzése – a lét „napsütötte sávjait” kereső, de helyette „a sertés énekeire” rátaláló Petri Györgyével együtt – úgy van itt közöttünk, hogy égetően-fájdalmasan hiányzik a minket körülölelő időből, Weöres Sándort idézve: „a hiányával van jelen”.

Ám hiányokból, illúziókból a költészet, az irodalom múltjából nem lesz még sem eleven sorselemzés, sem a kulturális és nemzeti talpra állítást segítő konkrét szellemi erő. Ha a művészet nem képes – egyetemes tájékozódásai közepette – mélyrehatóan kifejezni és értelmezni azt a világot, amely a történelemben a fényre szülte, és ahol egyébként él és mozog, akkor felszalagozott kutyává lesz csak a különböző külső és belső hatalmi akaratok – színes altatódaloktól kísért – babakocsijában. Már nemcsak domesztikált, manipulált, hanem bizarr szándékok játékszerévé is átvarázsolt lény, „aminek” megvakarják olykor a fejét, és időnként jókat húzhat a tologató gazdik cumisüvegéből. De már a bőre is idegesen reszketni kezd, ha messziről véletlenül meghallja „a farkasok dalát”.

A nemzet valós – az eleven szemű gyermekeket és a világra és önmaga társadalmi környezetére figyelő kultúrát feldajkálni képes – babakocsijai viszont üresen, porosan tátonganak a nagyvárosi blokkházak lakatra zárt, elfelejtett tárolóiban, a széltől csapkodott ajtajú, elhagyott falusi porták kamráiban és pajtáiban („S a nép, az istenadta nép / Oly boldog rajta, Sire! / Kunyhói mind hallgatva, mint / Megannyi puszta sír.” Arany János: *A walesi bárdok*). Miközben körös-körül szúrós gyom veri fel az udvart, mint az elfelejtett küldetésből fakadó hiányok tövisei egy kihagyásosan, zihálva lélegző nemzet lelkiismeretét.

A másik babakocsi pedig vidám vakkantások közepette, illatosan gördül tovább az Idő markában, keresztül egész Európán, akár az új kísértet. Nem hallja, de nem is akarja hallani „a menekülő Élet”-re már száz éve „megálljt” kiáltó Ady Endrét. Aki „véres, bolond lábnyomok”-at látott a szaladó Élet mögött, settenkedő árnyakat, bogarakat, ám a maga, a magyarság és Európa sorsán tépelődve mégis felismerte s megnevezte a halál mögötti még nagyobb erőt. Azt a küldetésre sarkalló létparancsot, amely folytonosan az emberi teljesítményre, az alkotásra kényszerít és szavaz. Hogy ő az igazi „Üldöző / „Ezek az ő nyomai, / S ő százszor több Űr, mint a Halál”.